

Šeimos problema lietuvių egzilyje

1. Įvadas

*Aš nešu. Aš turiu nunešt
ant smilgų kvėpiančias žemuoges
savo vaikui – ,
kad jis nepradėtų ilgėtis
nepažįstamo krašto miškų - .
Algimantas Mackus*

Šeima – visuomenės pagrindas, jos vienybės ląstelė. Išeivijoje jos svarba ypatingai išauga, į ją atsiremama saugant lietuviškumą, iš jos tikimasi kovos dėl okupuotos Lietuvos laisvės, šeima turi pasirūpinti savais, be žemės likusiais vaikais. Nuo šeimos prasideda ir kitų lietuvių bendruomenių kūrimas. Išeivijos mąstytojai skyrė nemažai dėmesio šeimos tematikai, o tai rodo, kad šeima tapo problematišku klausimu jų gyvenime. Tenka pasakyti, kad šeimai buvo uždedami dideli reikalavimai, tačiau patekusi į svetimą aplinką ir pati šeimos institucija atsidūrė sudėtingoje situacijoje. Per šeimą atsiveria ir pačios lietuvių išeivijos tragizmas.

Lietuviška šeima iš Lietuvos išvyko kaip konservatyvios kaimo visuomenės, ar vos prakutusio miesto gyventojų mentaliteto veikiamą instituciją. Išeivijoje ji susiduria su įvairiomis ideologijomis, idėjomis, kitokia pasaulėžiūra, kurioms lietuvių šeima dar nepribrendusi. Susidūrimas su feminizmu, moterų emancipacija, kosmopolitizmu, konservatyviai lietuviškai šeimai sukelia daug problemų. Šios problemos greitai laiku tampa per sudėtingomis vidiniam jų sprendimui. Tokiu būdu lietuvių egzilio tekstuose jau nuo pat jos pradžios galime rasti šeimos problemų išskėlimus.

Reikia pabrėžti, kad išeivijos šeimų problemų nagrinėjimas itin aktualus tampa šiandien, kai XXI a. visuomenėje formuojasi vis didesnis susidomėjimas išeivijos galvojimais, tampa vis aktualesnis ir jų pačių vis geresnis pažinimas. Per šeimos suvokimą ir jos problemų nagrinėjimo pobūdį, galime geriau pažinti ir pačius išeivijos mąstytojus.

Problema, tikslas, uždaviniai. Pagrindinė darbo problema - šeimos samprata, bei jos problemų išskėlimas bei sprendimai lietuvių išeivijoje. Taip formuojant darbo problemą, pagrindiniu tikslu galime laikyti šeimos kaip visuomenės dalelės sampratos ir jos problemų paiešką lietuvių egzilio tekstuose.

Darbo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti kaip lietuvių išeivija įsivaizdavo idealios šeimos modelį ir kiek toks modelis galėjo būti realybėje pritaikytas.
2. Išskirti mišrių šeimų problemą bei lietuvių egzilio požiūrį į jas.
3. Realios Amerikos lietuvių šeimos vaizdinio pateikimas.

Darbo objektas. Darbo objektas – antrosios JAV lietuvių emigracijos bangos veikėjų galvojimai apie išeivijos šeimas, jų problemas ir sprendimo būdus.

Laikotarpis. Šio darbo laikotarpį gan sunku apibrėžti. Be abejonės, kaip pradinį atskaitos tašką galime laikyti XX amž. 4 deš. pbg. – 5 deš. prd., tiksliau pasakius antrosios emigracijos bangos pradžią. Tuo tarpu galutinį tašką sunku nusakyti, nes išeivija kaip objektas neturi savo pabaigos. Tačiau tenka pasakyti kad naudoti šaltiniai apsiriboja aštuntu dešimtmečių. Nuo šio taško svarstymų šeimos klausimais vis mažėja¹.

Šaltiniai ir literatūra. Reikia pabrėžti, kad istoriografijos nagrinėjusios išeivijos šeimos problemas iki šiol nebuvo, todėl literatūros aptarimas šiuo atveju beprasmis. Pati išeivija mums paliko didelius kiekius literatūros šeimos klausimais, tai įvairūs straipsniai, ir knygos. Pačius šaltinius galime suskirstyti dvejopai, pagal jų pasirodymą viename ar kitame leidinyje, bei pagal tematiką. Kalbant apie leidinius, tai tenka pasakyti, kad daugiausiai šeimos klausimais pasisakė periodinis leidinys „Aidai“, taip pat „Laiškai lietuviams“, vienas kitas straipsnis pasirodė ir žurnaluose „Metmenys“ ir „Akiračiai“. Jei kalbėtume apie tematinį šių straipsnių pobūdį, tai reikia pabrėžti, kad daugiausiai juose nagrinėjamos juose mišrių šeimos

¹ Egzilio tekstų mažėjimas išeivijoje po 7 – 8 deš. sunkiai paaiškinamas. Galime tai vertinti kaip pačio egzilio išsekimą, ar kaip poreikio kelti šeimos problemas pabaigą.

problemos, lietuviškumo išlaikymas ir ugdymas lietuvių šeimose, kitos temos tokios kaip realios padėties Amerikos lietuvių šeimose nagrinėjimui, skyrybų klausimui ir kitiems skiriama daug mažiau dėmesio.

2. Idealios lietuviškos šeimos vaizdinys lietuvių egzilyje

Šeima ne tik lietuvių tautos, bet ir apskritai žmonijos bendruomenės pagrindas. Jos svarba ypatingai sustiprėja išeivijoje, kai tautos dalis netenka savo egzistencijos pagrindo – valstybės. Tokiu būdu tautiškumui išlaikyti atsigręžiama tiek į visuomenines organizacijas, tiek ir pagrindinę jos ląstelę – šeimą. “Lietuvių šeima išeivijoje yra paties likimo įpareigota duoti savo vaikams tokį auklėjimą, kurio dėka tautos gyvybė ir jos kūrybiškumas išliktų ilgiems amžiams visose ateities kartose. Tai yra didelis ir šventas įsipareigojimas, tikra žmogiškoji ir tautinė misija²” – teigia V. Čižiūnas. Taigi kaip matome, šeima ne tik tampa ramsčiu savos šalies netekusiems žmonėms, bet ir jai patikima itin rimta ir atsakinga misija – išsaugoti tautiškumą.

Šeimos institucija išeivijoje susiduria su daugybe įvairių problemų, tokių, kaip mišrios šeimos, senųjų lietuviškų tradicijų atsisakymas ir naujų svetimųjų tradicijų priėmimas ir t.t. Tuo pačiu su tokių problemų iškilimu lietuvių egzilių tekstuose jau galime rasti ne tik susirūpinimą šiomis problemomis ar jų sprendimų būdus, bet ir galime užčiuopti besiformuojančią viziją, kaip turėtų atrodyti ideali šeima. Tenka pabrėžti, kad tiesioginių pastabų apie idealią šeimą galime rasti tik retais atvejais. Idealios šeimos vaizdinys daug labiau išryškėja nagrinėjant to meto išeivių šeimos problemas, pateikiant pavyzdžius kaip ji turėtų atrodyti. Ypatingai gerai idealios šeimos idėjos atsiveria jaunų lietuvių šeimų vaikų auklėjimo kritikoje.

Kokia turi būti ideali šeima ir kokią funkciją atlikti, labai gerai atsako V. Čižiūnas: „Pabėgimą iš tautos kovojančių gretų pateisins tik tautinė šeima. Ji geriausiai pakels sunkumus ir kliūtis, ji išlaikys savyje tautinę tradiciją, ji veikliai jungsis į kovą dėl tautos laisvės, ji išlaikys tautai savo kraujo ir dvasios kūrinius – savo vaikus. Tautinę misiją apie kurią V. Čižiūnas kalbėjo anksčiau, išskirstė į tam tikras svarbiausias užduotis, pagal kurias toliau ir panagrinėsime idealios šeimos viziją, kurioje šeima ne tik puoselėja tautos tradicijas, kovoja dėl tautos laisvės, bet ir pasauliui dovanoja vaikus, kurie beje vėl gi tik grynakraujai lietuviukai.

Šeimos sudėtis. Idealios šeimos pagrindas tai grynai tautinė šeima, kurią sudaro tikras lietuvis ir lietuvė. Taigi kaip matome, mišrios šeimos, kurios išeivijoje sudarė itin didelę dalį lietuviškų šeimų buvo iš šio tarpo išmetamos. Be abejonės toli gražu ne visada mišrios šeimos būdavo nurašomos kaip niekam tikusios, tačiau netgi tos mišrios santuokos, kuriuose kitas partneris buvo linkęs palaikyti lietuvių, nebuvo vertinamos kaip lygiavertės kitoms grynai lietuviškoms šeimoms. Tokios šeimos dažniausiai vertinamos, kaip „dingusios savo tautai³“.

Kaip matome mišrios šeimos neatitiko idealios šeimos vaizdinio ir priedo buvo laikomos griaunamuoju veiksniu. Kokia gi tada turėjo būti ta grynai tautinė, ideali šeima? Kaip jai ir minėjau idealioje šeimoje vyras ir moteris turėjo būtų grynais lietuviais. Reikia pabrėžti, kad išeivijos tarpe vyravo nuomonė jog kraujo atžvilgiu grynakraujis lietuvis, dar nėra tikras lietuvis. Tikras lietuvis ne tik pagal tėvus lietuvis, bet ir savo apsisprendimu, gyvenimo būdu. Idealioje šeimoje nėra ne tik skyrybų, bet ir mirus kuriam nors šeimos nariui, likusioji šeimos dalis V. Čižiūno įvardinama, kaip šeimos mirtis, jos tragedija⁴, todėl idealią šeimą sudaro ne tik grynai lietuviai, bet ir jos sudėtis turi būti standartinė: motina, tėvas, vaikai⁵. Toks šeimos suvokimas, kurioje nėra mirties galimybės idealios šeimos viziją darė nenatūralią ir tiesiog iliuzinę.

Motinos vaidmuo ir jos vizija. Motinos vaidmuo šeimoje buvo ypatingai idealizuojamas ir taip pat pastarajai buvo uždedami labai dideli įsipareigojimai. „Moters uždavinys tremtyje – gražinti Lietuvai jos sūnus ir dukteris gerais lietuviais ir gerais katalikais. Ji turi ugdyti krikščioniškąją moralę. Ji tik yra lietuviybės stiprybė⁶“ – teigia kunigas Mykolas Krupavičius, moteriai – motinai, kaip ir apskritai šeimai, uždedamas sunkią pareigą išlaikyti lietuviškumą.

Idealios moters – motinos įvaizdį jau yra šiek tiek aptaręs ir Audrius Medzevičius savo darbe „Moteris lietuvių išeivijoje“, todėl moters vaizdinį čia patarsiu tik bendrais bruožais. Tenka pabrėžti kad moteris lietuvių išeivijos veikaluose pristatoma gan tradiciškai, t. y. pagal patriarchalinį modelį: „Jei

² Čižiūnas V., Lietuviškoji ir mišrioji šeima tautinėje misijoje// Aidai, 1953 m., nr. 9, p. 106

³ Ten pat., p. 107

⁴ Čižiūnas V., Šeima tautinėje bendruomenėje, 1971 m. p. 24

⁵ Tai standartinė ir neišvengiama idealios šeimos struktūra, šalia to dar galėjo būti ir seneliai, tačiau pastarieji idealioje šeimoje didelės reikšmės neturėjo.

⁶ Krupavičius M., Moterims lietuviams// Moteris, 1957, Nr. 4, p 2 - 3

[moteris] nori, kad vyras mylėtų namus, tai ji turi stengtis ir žiūrėti, kad namuose būtų tvarka ir švara. Tik reikia žiūrėti, kad ji nepradėtų per daug „bosauti“. Ji turi patylėti prieš bambeklį vyrą, tai namuose turės daugiau ramybės ir taikos⁷. „. Moteris tokiu būdu buvo išivaizduojama, kaip tyli ir rami asmenybė, besirūpinanti namais ir vaikais, visokeriopai pataikaujanti savo vyrui, be balso teisė šeimoje („patylėti prieš bambeklį vyrą). Tačiau reikia pabrėžti, kad šis vaizdinys kilęs iš kunigo lūpų, tai ir sukonstruotas pagal krikščionišką modelį. Ir apskritai ideali moteris – motina, kaip namų šeimininkė, ir kurios kova už lietuviškumą nors ir išaukštinama, tačiau pripažįstama tik namų erdvėse, buvo pagrindinis katalikiškosios srovės įvaizdis. Tokia motina sėkmingai savo vaidmenį gali atlikti tik tada, kai visą laiką skiria šeimai⁸.

Tuo tarpu galime išvysti ir liberalesnį požiūrį į moterį – motiną. Esmė lieka ta pati, motina vis dar išivaizduojama, kaip namų šeimininkė ir vaikų auklė, tačiau liberalesnių autorių jos veiklos sritis išplečiama. Rūpinimasis lietuviškumo ugdymu ne tik tarp namų sienų, bet ir įpareigojimas skatinti vaikų dalyvavimą šeštadieninėse mokyklose ar kitokio pobūdžio lietuvių bendruomenės veiklose. Tokiu būdu moteris ne tik namų židinio sergėtoja, bet ir lietuviškumo ugdymo susirūpinusi bendruomenės narė.

Tėvo vaidmuo ir jo įvaizdis. Įdomu tai, kad jei moteriai šeimoje buvo skiriamas ypatingai didelis vaidmuo, ji turėjo būti tas asmuo, kuris savo vaikams įskiepytų lietuviškumą ir išsaugotų lietuvišką šeimą, tai vyrams – tėvams, šiuo atveju teikiama reikšmė visiškai nubraukta. Tiksliau pasakius apskritai apie vyrų – tėvų egzistavimą šeimoje galime tik nujauti iš bendrojo vartojamo žodžio „tėvai“, tačiau realiai patys tėvai neišskiriami. Sunku paaiškinti dėl kokių priežasčių pastarieji daug rečiau figūruoja šeimų aptarimuose. Be abejonės tam galėjo turėti reikšmės ir tai, kad iš Lietuvos atkeliavusios šeimos vis dar gyveno pagal patriarchalinę schemą: tėvas – šeimos maitintojas, motina – namų ir vaikų prižiūrėtoja. Todėl ir pirmaisiais dešimtmečiais išeivių galvosenoje tėvas kaip tautiškumo ugdytojas šeimoje pasirodydavo tik kaip antraeilis asmuo. Netgi sunku pasakyti ar tėvas – vyras turėjo kokį nors idealų įvaizdį. Labiausiai ryškus bruožas, tai tėvas – maitintojas, o kitokių pareigų šeimoje, kurios būtų priskirtos būtent tėvui, o ne bendrai tėvams sunku įvardinti. Tuo labiau, kad netgi tais atvejais kai minimas bendras žodis „tėvai“, dažnai išryškintas būtent motinos vaidmuo: „Ji, motina, žymiai labiau negu tėvas yra Apvaizdos įpareigota būti visų [...] vertybių kūrėja, saugotoja ir ateitin, nes ji yra tikroji lietuviškosios šeimos židinio vaidilutė⁹“.

Lietuviškas tautinis auklėjimas šeimoje. Esminis dalykas lietuvišką šeimą paversdavęs idealia, buvo netgi ne jos grynumas ar pilnumas, bet jos kaip auklėtojos vaidmuo, kurios turėjo ugdyti lietuviškumą ir jį išsaugoti ateities kartoms. Tautinis auklėjimas šeimoje buvo viena iš tų temų, kurios susilaukė ypatingai daug dėmesio egzilio tekstuose. Išlaikytas lietuviškumas, tautinis identitetas ateities kartose, turėjo apskritai reikšti tautos išlikimą svetimose aplinkose. Pabrėžiama, kad tautiškai auklėti savo vaiką tėvai turi apsispręsti dar vaikui net negimus ir tvirtai tokio nusistatymo laikytis.

Kalba. Lietuvių išeivijos išivaizdavime, kalba – tai pagrindinis lietuviškumo užtikrinimo faktorius. Idealoje šeimoje lietuvių kalba yra ne tik pagrindinė, bet ir vienintelė vartojama kalba. Negalime teigti, kad lietuvių egzilis būtų nuvertinęs vietinę kalbą kaip nereikalingą, bet idealioje šeimoje namuose turėjo viešpatuoti tik lietuvių kalba, o už jos sienų buvo suprantamai vartoti ir kitas kalbas. Lietuvių kalbos vartojimas namuose turi vykti ne tik šią kalbą atsinešusių iš Lietuvos tėvų, bet ir jų vaikų, daugeliu atveju jau gimusių išeivijoje, tarpe. Idealoje šeimoje tėvai su savo vaikais jau nuo mažens turėtų kalbėti lietuviškai ir neleisti, kad į kalbą įsibrautų svetimybės iš vietinės kalbos, kuri vartojama darbe ar gyvenamosios vietos visuomenėje.

Nors ir nekalbant svetimą kalbą šeimoje, o tik vartojimas tam tikrų svetimybų vis tiek „lietuvių kalba svetimose aplinkose gali prarasti ir praranda savo garsų grynumą, žodingumą, užsikrėsdama svetimomis tartimis, svetimais sakiniu ir žodyno įtakomis¹⁰“, tokiu būdu tėvai namuose turėjo vartoti tik lietuvių kalbą. Tokiu atveju gali kilti įtarimų, kad tokiu būdu lietuviai išeiviai turėjo apriboti ir savo kontaktus su aplinkiniais vietiniais nelietuviais, mat bendravimas su jais, galėjo tapti papildomu šaltiniu vaikui svetimoms, o ne lietuvių kalbos vartojimui.

Be abejonės vien kasdieninės kalbos vartojimu šiuo atveju neturėjo būti apsieita. Didelę svarbą čia sudarė lietuviškos knygos, kurios pagal tėvų nuožiūrą turėjo būti pateikiamos skirtingais vaiko gyvenimo laikotarpiais. Nemenką vietą čia sudarė ir tautosaka, kurią vaikams tėvai turėjo įskiepyti nuo mažumės. Lietuvių išeivijos tekstuose dominuoja suvokimas, kad viena šeima vis dėl to yra bejėgė ši uždavinių atlikti viena. Tačiau jos pareiga atvesti savus vaikus į šeštadienines lituanistikos mokyklėles ar į

⁷ Pikturna V., Moterų apaštalavimo pareiga // Moteris, 1956, Nr. 4, p. 1

⁸ Girmius J., Tauta ir tautinė ištikimybė // Raštai. T. III, Vilnius, 1995, p. 141 – 142

⁹ Čižiūnas V., Tautinis auklėjimas šeimoje, 1953, p. 78

¹⁰ Čižiūnas V., Tautinis auklėjimas šeimoje, 1953, p. 80

kitus lietuvių bendruomenės susitikimus, kur lietuvių kalba ir toliau būtų aktyviai ir efektyviai vartojama. Pabrėžiama, kad tikrose tautinėse šeimose tokia vaikų priežiūra kalbiniu aspektu turi būti vykdoma, kol vaikas sulaukia pakankamai brandaus amžiaus pats suvokti gimtosios kalbos svarbą.

Tradicijų puoselėjimas. Šeima buvo pagrindinė institucija, kurioje turėjo tarpti lietuvių tradicijos ir papročiai. Vaikai iš mokyklos parsineša svetimus papročius, todėl šeimoje šis turėjo gauti savus, su tautine šeimos dvasia suaugusių arba bent ja paremtų papročių¹¹. Tradicijomis ir papročiais galime įvertinti daugelį dalykų, tai ir savitai švenčiamos įvairios šventės, atskirų, tik lietuviškų švenčių egzistavimas, tokių kaip Vasario 16 – oji, ir tokių dienų svarbos pabrėžimas vaiko gyvenime. Prie papročių galime priskirti ir pačios lietuvių kalbos vartojimas, ar netgi tarmiškas kalbėjimas.

Galime šiuo atveju kalbėti net apie namų aplinką, kuri anot S. Ylos, taip pat turėtų būti tautinėje šeimoje, taip pat tradiciškai lietuviška: „Šeimos atmosferai sukurti nemažiau svarbus ir tradicinis vidaus stilius – spalvų parinkimas, baldų pritaikymas, paveikslų atranka bei derinys ir t.t. Bedieviškas arba įvairių svetimų skonių sumaišytas namų charakteris negali pasitarnauti tai šeimos atmosferai, kurią norėtume laikyti lietuviška.“ Tokiu būdu idealioje šeimoje ne tik tradicijos turi būti tik lietuviškos, vengiant vadinamųjų „parties“ ir panašiais, bet ir butis turi būti absoliučiai lietuviška, matyt dar atsinešta iš Lietuvos namų.

Lietuviškų tradicijų skatinimas buvo itin svarbi lietuvių išeivijos gyvenimo dalis, buvo suvokiama, kad tik tuo atveju, jei vaikai ne tik savo šeimose matys lietuviškas tradicijas, bet ir savo draugų, bei aplinkinių šeimose bus taip pat puoselėjamos tos pačios lietuviškos tradicijos, tik tokiu atveju vaikas jas įsisąmonins. Todėl buvo suvokiama, kad lietuviškų tradicijų puoselėjimas vien šeimose, kaip uždaroje mažyčiuose bendruomenėse yra nepakankama. Tokiu būdu kilo reikalavimas, kad lietuvių šeimos tarpusavyje bendrautų ir tokiu būdu lietuviškomis tradicijomis dalintųsi ir jas platintų.

Tautinis identitetas. Vaiko tautinio identiteto formavimas turėtų prasidėti dar ankstyvoje vaikystėje į kurią tėvynės vaizdinys turi būti įneštas, kaip idealus, tol kol vaikas bus pakankamai subrendęs dvasiškai savarankiškai galvoti. Tokiose šeimose tėvai neturėtų pasakyti jokio pikto žodžio dėl tėvynės ekonominio gyvenimo, jos buvusios politinės santvarkos ar kitų dalykų, liečiančių tėvynę atžvilgiu.

Kalbant apie tautinį identitetą, tai vaikai jį pasirenka priklausomai nuo tėvų, jei tik jų teikiamas identitetas yra stipresnis už tą, kuris ateina iš išorės. Kaip teigia V. Čižiūnas: „jei vaikai nuolat matys, kaip tėvai brangina ir vykdo savąjį tautinį stilių privačiame gyvenime ir savos bendruomenės ribose, nieko nenustodami dėl savo aiškaus tautiškumo nei viešoje aplinkoje nuomonėje nei verslo nei tarnybos karjeroje, jie natūraliai, be jokių svyravimų, paseks tėvų pavyzdžiu.“ Matome, kad tam, kad vaikas perimtų tautinį identitetą iš tėvų, ne tik tėvai turėtų būti aktyvūs bendruomenės nariai, suspėdami visur, kad nei viena sritis nenukentėtų, bet ir tuo pačiu sukurti vaikams iliuzijas apie tėvynę, padaryti ją patrauklesnę.

Kasdieniniam vaikui tėvynės priminimui namuose netgi buvo rekomenduojama įtaisyti „tėvynės kampelį“, kuriame būtų iš Lietuvos atsivežti ar bent su ja susiję daiktai, kurie kasdien vaikui primintų kas jis toks. Čia vėl gi patariama taip pat į pakalbą pasitelkti tautosaką, kuri buvo netgi įvardinama, kaip „pirmapradė tautos dvasios galia¹²“, tik šiuo atveju akcentuojama ne pačios kalbos vartojimas, bet tekstai. Pasakos, dainos ar kita tautosaka logiškai sukels vaikams klausimų. Tėvas ar motina į tokius klausimus turėtų atsakinėti stengdamiesi suformuoti vaiko tautinį charakterį. Vėliau tautinio identiteto formavimas, turėjo būti perleistas kitoms instancijoms, tokioms kaip šeštadieninės lituanistikos mokyklos.

Sunku pasakyti ar buvo bandymų idealios šeimos įvaizdžius įgyvendinti plačiu mastu, apie tai duomenų nepavyko rasti. Be abejonės galime teigti, kad bandymų laikytis lietuviškai šeimai keliamų reikalavimų išeivijoje išties buvo. Kiek tokie bandymai buvo veiksmingi galime matyti iš vėlesnių ateities kartų, kurių dalis atbauginti lietuviško griežtumo ir nelankstumo, labiau buvo linkę kurti mišrias šeimas, ar tiesiog atsiriboti nu lietuvių bendruomenių apskritai. Prie idealios šeimos vizijos įgyvendinimo nuostolių galime priskirti ir Viktorijos Matrangos atvejį, kai lietuvė moteris sudariusi mišrią šeimą, bet bandydama dalyvauti lietuvių gyvenime susiduria su nuostata, kad „negryni“ lietuviai tautai tiesiog nereikalingi. Nors tenka pripažinti, kad idealios šeimos vaizdinio įtaka ateities kartoms sunkiai įrodoma, atsižvelgiant ir į kitus faktorius, tokius kaip nutautėjimas, asimiliacija.

Kitas svarbus klausimas, tai ar galime matyti skirtumą tarp katalikiškosios srovės ir liberaliosios srovės vizijų. Tenka pabrėžti, kad viziją kaip turi atrodyti ideali šeima kūrė iš esmės tik katalikiškosios srovės atstovai, jie buvo linkę pabrėžti tautinio auklėjimo svarbą šeimoje, kalbos ir pačios

¹¹ Yla S., Lietuviškoji šeima // Tolyn į laiką – gilyn į gelmę, 1997, p. 237

¹² Čižiūnas V., Tautinis auklėjimas šeimoje, 1953, p. 75

tautos grynumo išlaikymą. Tuo tarpu apie liberaliosios srovės požiūrį į idealią šeimą, labai sunku apibrėžti, nes darbų atliepančių šį klausimą nebuvo rasta.

3. Mišrios šeimos

Pagrindinė problema su kuria susidūrė lietuvių išeivija tai buvo mišrios šeimos. Mišrios šeimos, tai skirtingų tautybių ar net rasių asmenų, sudarytos šeimos, arba kaip išsireiškė S. Yla: “Lietuvė išteka už kitataučio arba lietuvis veda nelietuvę¹³”. Lietuvių išeivijoje mišrios šeimos iškyla priešpriešoje su gynomis tautinėmis, kuriame ir atsiranda konfliktas dėl skirtingo toki šeimų pobūdžio ir požiūrio į juos pačioje išeivijoje. Požiūrių į toki reiškinių būta be galo įvairių, todėl toliau šiame skyriuje panagrinėsime ne tik pačias mišrias šeimas, jų rūšis, bet ir požiūrį į jas, bei šio požiūrio kaitą, o taip pat trumpai pabandysime paliesti ir pačių mišrių šeimų savijautą išeivijoje.

3.1 Mišrių šeimų rūšys

Didžiausią grupę mišrių šeimų apima tautiškai mišrios šeimos, kai vienos tautybės asmuo susituokia su kitokios tautybės asmeniu. Dažniausiai partneris pasirenkamas kuo artimesnis pagal kaimynystę (turima galvoje geografinę Lietuvos ir jos kaimyninių valstybių padėtį.), bei žinoma pagal religiją. Tokiu būdu tarp lietuvių mišrių šeimų daugiausiai renkamas į poras lenkus, slovakus, slovėnus, airius, vokiečius¹⁴.

Išeivijos istoriografijoje galime rasti ir pasvarstymų kuri lytis yra labiau linkusi sudaryti mišrias šeimas. Čia sunku remtis kokiais rimtesniais argumentais, nes liečiant šią tematiką nerasta nei vieno aiškaus įrodymo. Kaip pavyzdį paimkime Širvaitį. Pastarasis teigia, kad daugiau mišrių šeimų sudaro būtent lietuvaitės. Be abejo, jokios statistikos jis nepateikia, nors savo darbe¹⁵ linkęs ja remtis. Argumentacija šio autoriaus išties įdomi: “Dažnai galima nugirsti, kad, girdi, lietuviai vyrai neįdomūs”. Na, o kalbėdamas apie vyrus, sudarančius mišrias šeimas, Širvaitis teigia, kad šie laiko lietuvių merginas užsikirtusiomis ir pasipūtusiomis.

Apie lytinį pasiskirstymą tautiškai mišrių šeimų atžvilgiu kalbėjo ir S. Yla. Pastarasis labiau pabrėžė būtent tarp vyrų populiarnes mišrias santuokas. Kaip pagrindinė priežastis buvo nurodytas išsilavinimo skirtumas. Šis tariamas faktas, grindžiamas tuo, kad lietuviai vyrai turintys geresnį išsilavinimą ieško sau moters turinčios panašų išsilavinimo lygį. Kaip matome mokslinė argumentaciją šiuo klausimu taip pat gana abejotina. Tačiau tenka pripažinti, kad autorius pasielgė apgalvotai, teigdamas, kad ši argumentacija gali būtų pervertinama¹⁶.

Antroji rūšis mišrių šeimų, kai lietuvis (lietuvė) susituokia su tos pačios tautos atstovu, tačiau tokia šeima tampa mišria jei, kuris nors vienas iš šeimos pusės ima elgtis nebe lietuviškai ir labiau ima linkti prie tos tautos, kurios teritorijoje gyvena. Manoma, kad tokių šeimų būta gan nedaug, nes tautietis pasirinkęs kitos tautos gyvenimo būdą ir tradicijas labiau linkęs ir gyvenimo palydovą rinktis iš kitos tautos.

Trečiajai santuokos rūšiai priklauso jau antrosios ar gal tik trečiosios kartos išeiviai. Tai pagal kilmę ir savo tautinį identitetą suvokiantys lietuviai, tačiau jau jie patys buvo auklėti nelietuviškai, gimę ir auge ne Lietuvoje, nelankę lietuviškos mokyklos, daugeliu atveju jau ir nekalbantys lietuviškai. Tačiau šios rūšies santuokos siekia gyventi ir vaikus auklėti lietuviškai, nors patys nežino kaip.

Antrąjį, kaip beje ir trečiąją, mišrių šeimų rūši išskiria būtent S. Yla, tuo tarpu kitų autorių tarpe vyrauja pirmosios rūšies mišrios santuokos suvokimas. Dauguma autorių antrąją ir trečiąją S. Ylos išskirtas santuokas, laiko ne mišrių santuokų rūšimi, bet labiau pačios mišrios santuokos sukeliomomis problemomis: nutautėjimas, nesugebėjimas išlaikyti ar iškraipymas senųjų lietuviškų tradicijų.

Dvi mišrių šeimų rūšis išskyrė ir J. Gimnys: biologiškai mišrios ir fiziškai ir dvasiškai mišrios šeimos. Tik fiziškai mišrios šeimos ir yra tos, kurių vedybos tampa tautinėmis laidotuvėmis. Nes tokiu atveju įvyksta ne dviejų dvasinių pasaulių susilydimas, bet tiesiog viena pusė save paprasčiausiai parduoda kitai, priimdama kito kultūrinės vertybes, kalbą, papročius. Tokia šeima, kaip ir pats individas paprasčiausiai palaidojama, kaip mirusi: „Kiek bebūtų įsijaučiama į tokią tariamai mišrią šeimą, joks „supratimas“ negalės

¹³ Yla S., Lietuviška šeima// Tolyn į laiką – gilyn į gelmę..., 1997, p. 231

¹⁴ Širvaitis K., Lietuvių šeima Amerikoje.. Aidai, 1952 m., nr. 5, p. 239

¹⁵ Ten pat., p. 239 - 240

¹⁶ Yla S., Lietuviška šeima// Tolyn į laiką – gilyn į gelmę..., 1997 p. 231 - 232

jos tautiškai pateisinti. Teliks pakartoti, kad ją sukūrusios sutuoktuvės drauge buvo ir tautinės laidotuvės¹⁷.“ Tuo tarpu fiziškai ir dvasiškai skirtingų žmonių santuoka, ir yra tikrai mišri šeima. Tokioje šeimoje nei vienai pusei nereikia pasiduoti, nes abi pusės vertina viena kitos savitumą ir stengiasi išgyventi į antrosios pusės dvasinį pasaulį.

3.2 Mišrių santuokų kūrimo priežastys.

Mišrių santuokų kūrimo priežasčių galime rasti labai įvairių. Pagrindinė priežastis, kurią pripažįsta dauguma išeivių: širdžiai mylėti neįsakysi“. Toks posakis tampa ne tik priežastimi, bet ir savotišku pretekstu, kai nenorima gilintis į rimtesnes priežastis. Mat apskritai galime pastebėti tendenciją lietuvių išeivijoje tam tikrų faktų nepastebėti, ar bent juos nutylėti. Taip ir mišrių šeimų kūrimo priežasčių klausimu, mišrių šeimų problema keliamą, tačiau kokios būtent priežastys nulemia kitataučių partnerių pasirinkimą nutylima arba menkai gilinimasi.

Neskaitant priežasties „dėl meilės“, lietuvių išeivijos tekstuose galime rasti paaiškinimų, kad mišrias santuokas gali nulemti ir skirtingas lietuvių merginų ir vaikinių išsilavinimo lygis, apie kurį tekste jau kalbėjome. Tuo tarpu S. Yla, bene vienintelis autorius pamėginęs išigilinti į šią problemą. Visų pirma autorius pabrėžia, kad mišrių šeimų problema kyla tarp jaunų žmonių. Jauni žmonės yra pastatomi į priešpriešą tarp lietuviškos ir vietinės kultūros. Iš savo tėvų kartos vis girdėdami apie vietinės kultūros neigiamybes ir blogį, bet realybėje matydami ką kitą, jaunieji lietuviai stoja prieš savą kultūrą ir pereina vietinės kultūros pusėn. Tokiu būdu, S. Ylos manymu, patys lietuviai pastūmėja savus vaikus į mišrias santuokas, nes neišmoko savo palikuonių, kaip svetimoje kultūroje atskirti kas yra blogai, bei nepripažįsta, kad ir vietinė kultūra gali duoti šį tą gero.

„Meilė yra skirtingų objektų trauka, skirtingų ne tik lyčių, bet ir charakterio prasme¹⁸.“ – teigia S. Yla, vėl savotiškai kaltindamas pačią išeiviją. S. Ylos manymu lietuvių išeivijos getiškumas traukia ir pačius kitataučius. Būdami skirtingų kultūrų jaunuoliai daug greičiau viens kitą pastebi ir susižavi. Čia galime pastebėti ir S. Ylos pritarimą jau anksčiau minėtam Šivaičiui, abu pritaria nuomonei, kad lietuvių išeivijos tarpe tie patys lietuviai jaunuoliai į viens kitus žiūri šiek tiek paniekinamai. Pabrėžiama, kad lietuviai vaikinai pasigenda lietuviškos merginos lipšnumo, spalvingumo, menkina jų per didelį, dar iš Lietuvos atsivežtą santūrumą. Tuo tarpu merginos linkusios peikti lietuvių vyrų mandagumo ir išsiauklėjimo trūkumą ir kaip ironiškai beatrodytų vėl gi santūrumą priešingos lyties atžvilgiu¹⁹.

A. Herman dėl mišrių šeimų sukūrimo linkęs kaltinti pačią išeivių visuomenę. Visų pirma dėl itin artimo lietuvių tarpusavio bendravimo, tarp jaunulių dažnai susidaro vadinamasis „brolelio ir seselės“ santykis, tokiu būdu susiformuoja psichologinė priešprieša ir niekas nenori suklikti galvos savo seseriai ar broliui. Kita vertus, jei net ir tam tirkis santykiai atsiranda tarp dviejų jaunų lietuvių, tai jų bendruomenė labai greit linkusi juos jau bent mintyse sutuokti, kas jaunuomenei nepriimtina, tuo labiau, kad tokios poros per daug keliamos viešumon²⁰. Taip pat autorius linkęs atsižvelgti ir į dar vieną priežastį – pačių lietuvių jaunuolių siekis ištrūkti iš lietuviškos aplinkos, nes kaip jau minėjau ir anksčiau iš senosios kartos atsklandantis pasipiktinimas viskuo kas nelietuviška, sukelia priešingą reakciją lietuvių jaunuomenei.

3.3 Požiūris į mišrias šeimas

Požiūris į mišrias šeimas labai įvairuojantis pradedant nuo itin neigiamo ir užbaigiant tolerantišku. Nors reikia pabrėžti, kad absoliučiai teigiamo požiūrio į mišrias šeimas paprasčiausiai neegzistavo, skyrėsi iš esmės tai, kad dalis išeivių bendruomenės mišrias šeimas vertino kaip neigiamybę, destruktinį aspektą. Tuo tarpu kitų egzilio autorių darbuose bandoma susitaikyti su esama padėtimi, t. y. buvo suvokiama, kad mišrios šeimos yra išeivijos gyvenimo dalis ir su tuo teks gyventi. Galime rasti atvejų, kai į mišrias šeimas reaguojama gan teigiamai, suvokiant kad kitaip jau nebus, tačiau vis tiek pasisakoma, kad tai nėra gerai ir to reiktų vengti.

¹⁷ Girnius J., Mišrių šeimų „tikrovė“ // Aidai, 1969 m., Nr. 10

¹⁸ Yla S., Lietuviška šeima // Tolyn į laiką – gilyn į gelmę..., 1997, p. 234

¹⁹ Plačiau žiūrėti: Yla S., Lietuviška šeima // Tolyn į laiką – gilyn į gelmę..., 1997, p. 235

²⁰ Plačiau žiūrėti: Herman A., Mišri šeima lietuviškoje visuomenėje // Laiškai lietuviams, 1972 m., Nr. 8, p. 272

Mišrios šeimos buvo vertinamos neigiamai dėl keleto aspektų. Pats svarbiausias, neigiamiausias bruožas – tai įsivaizduojama *destrukcija lietuviškumo atžvilgiu*, kas tam tikrais atvejais vertinama, netgi kaip išdavystė: „palikdami savo tautos eiles ir lengvapėdiškai leisdami savo vaikams atsidurti už tautos narių šeimos ribų, tampame tautos interesų ir kovos išdavikais²¹“. Mišrioji šeima būdama menkai atspari išorės veiksnių įtakai, pirmoji papildė nutautėjusių lietuvių gretas, jau pati pirmoji jų vaikų karta papildė gyvenamosios valstybės gyventojų skaičių.

Lietuviškumo nykimas tokio pobūdžio šeimose pasireiškė labai įvairiai. Vienas iš pirmųjų lietuviškumo netekimo bruožų tai savo vardo ir pavardės arba tik vieno iš jų priderinimas pagal gyvenamosios vietovės kalbą. Įsimintinas lietuvių išėivijoje atvejis, kai Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos giminaitis, pakeitė savo žymiąją pavardę į Paprotz, tuo, anot išėivijos autoriaus V. Čižiūno paniekindamas ne tik savo pavardę, bet ir kilmę. Tuo labiau, kad dėl šios pavardės pasiketinimo buvo apkaltinta pastarojo asmens mišri santuoka su vokiete²². Reikia pabrėžti, kad pavardžių keitimas nebuvo ypatingai didelė problema. Tai labiau žeidė moralinį lietuviškumą, tačiau didelė dalis lietuvių egzilio sutrumpino ar kitu būdu pakeitė pavardes, kad jų pavardė esamam kraštui taptų suprantamesnė. Tačiau, kai pavardės keitimas liudavo mišrios šeimos atstovus, visa tai buvo suformuojamas kaip dar vienas priekaištas mišrioms santuokoms.

Didžiausia problema susijusi su mišriomis šeimomis – buvo *kalbos klausimas*, per kurį pasireiškė ir visos kitos problemos: tautiškumo, lietuviškumo nykimas šeimose, ateities kartų praradimas. Problema atsiradavo vos susituokus, nes jei tarpusavyje pora galėjo bendrauti kuria nors viena iš dviejų ar tarkim trečia kalba, tai už šeimos ribų kalba turėjo būti arba tos vietos arba būtent lietuvių. Vietos kalbos vartojimas už namų ribų buvo savaime suprantamas, tačiau jei lietuviškoji šeimos pusė kartu į lietuviškus renginius ir organizacijas vykdavo kartu su nelietuviška puse iškart iškildavo problema. Problema buvo abipusė. Nelietuviška šeimos dalis nemokėdama kalbos negalėjo bendrauti su lietuviais, ir iš lietuvių pusės nenoras su tokiu asmeniu bendrauti kita kalba, nelietuvių izoliuodavo. Izoliacija daugelio atvejų nulėmėdavo nelietuviškosios pusės nenorą dalyvauti lietuvių visuomenės gyvenime, o natūraliai ir lietuviškoji pusė iš tos bendruomenės buvo atitraukiama.

Jei tik susituokus su kitos tautos atstovu kalbos problema dar neišryškėdavo arba likdavo tik šeimos vidine problema, tai atsiradus vaikams ji atsiverdavo visam savo gražume. Esmę sudarė tai, kad mišrioje šeimoje vaikai kalbėdavo mažiausiai dviem kalbom: motinos ir tėvo, o jei kuris nors iš tėvų taip pat būdavo tautinė mažuma, tai dar ir tos vietos kalba. Kalbėdamas keliomis kalbomis vaikas sunkiai galėdavo visom kalbom kalbėti pakankamai gerai. Nemokant pakankamai gerai lietuvių kalbos vaikai lietuvių bendruomenėje ne tik būdavo izoliuojami, nes natūraliai atsiradavo bendravimo barjeras, bet ir nuvertinami, kaip negrynakraujai, ar net šalinami iš įvairių lietuviškų organizacijų, lituanistinių šeštadienių mokyklų, darželių²³.

Šios problemos sprendimą lietuvių išėivija matė tik iš vienos pusės. Vyravo įsivaizdavimas, kad jei mišrios šeimos nelietuvius sutuoktinis išmoks lietuvių kalbą ir tokiu būdu bus išsprędžiamos ir kitos problemos. Tenka pripažinti, kad svetimtaučiai lietuvių kalbos išmokimo sunkumai buvo suvokiami tik daliai visuomenės, ir šią dalį sudarė, tie, kuri ir patys buvo sudarę mišrias šeimas. Tuo tarpu, kiti mąstytojai, manė, kad lietuvių kalbos išmokimas mišrios šeimos nelietuviui sutuoktiniui tai jo pareiga, neįvertinant galimų sunkumų: „<...>pirmoji sąlyga tikrai mišrios šeimos sukūrimui yra mūsų (lietuvių) kalbos išmokimas, nes antraip bus iš anksto aišku, kad bus tik parsiduodama, o ne garbingai mišri šeima kuriama. <...>Išmokti kalbą žmogaus, su kuriuo ruošiamasi visą gyvenimą gyventi, nėra kažkas baisu, net ir tuo atveju, kai ta kalba, kaip mūsų, nėra svetimtaučiai lengva²⁴“.

Išėiviai, kurie patys buvo sudarę mišrias šeimas arba į jas žiūrėjo palankiai objektyviau žvelgė į šią problemą. Visų prima buvo suvokiama, kad antrajai pusei lietuvių kalbos išmokimas gali būti gan problematiškas: „Dažnai nelietuviškoji dalis nori išmokti lietuvių kalbos, bet šiam tikslui trūksta gramatikų ir kitos medžiagos, tinkamos kitataučiams mokytis lietuviškai²⁵“. Taip pat atkreipiamas dėmesys ir į psichologinę tokių šeimų būseną: kas norės mokytis lietuvių kalbos ir bandyti pritapti lietuviškoje bendruomenėje jau kartą susidūrus su lietuviškų organizacijų atšiaurumu kitakalbių atžvilgiu.

²¹ Čižiūnas V., Lietuviškoji ir mišrioji šeima tautinėje misijoje// *Aidai*, 1953 m., nr. 9, p. 108

²² Plačiau žiūrėti: Čižiūnas V., Lietuviškoji ir mišrioji šeima tautinėje misijoje// *Aidai*, 1953 m., nr. 9, p. 108

²³ Plačiau žiūrėti: Tarp blaivumo ir romantikos. Viktorija Matranga//*Metmenys*, 1983 m., Nr. 50

²⁴ Girnius J., Mišrių šeimų „tikrovė“// *Aidai*, 1969 m., Nr. 10, p. 439

²⁵ Herman A., Mišri šeima lietuviškoje visuomenėje // *Laiškai lietuviams*, 1972 m., Nr. 8, p. 273

Dėl skirtingų kalbų, manoma kyla ir visos kitos problemos. Tėvai nemoko lietuvių kalbos šeimos viduje, neleidžia vaikų į lituanistines mokyklas, o galų gale ir patys visai pasitraukia iš lietuviškos bendruomenės tarpo. Svarbus šiuo atveju ir pačių išeivių elgsena mišrių šeimų atžvilgiu: „<...> pasitaiko, kad sukūrus mišrią šeimą, santykiškai su buvusiais draugais atšala²⁶.“ Mišrios šeimos pačių išeivių ignoruojamos, net jei ji pati siekia aktyviai dalyvauti lietuvių gyvenime, dažnai susiduria arba su ignoravimu arba su požiūriu, kad nelietuviškoji dalis lietuvių tarpe paprasčiausiai nepageidaujama.

Kita vertus egzilio darbuose galime surasti suvokimą, kad išeivijoje mišrios šeimos tampa savotišku atpirkimo ožiu, ant kurių suverčiama lietuvių nutautėjimo problema. Be abejonės, tikrai savo skaičiumi žymiai veikė nutautėjusių lietuvių dalį. Tačiau daugelis išeivijos mąstytojų pastebi, kad <...> gausu ir grynai lietuviškų jaunųjų šeimų, kuriose lietuviškumo niekas nebeliudija²⁷. Jos taip pat nebevartoja lietuvių kalbos namuose, nebedalyvauja lietuviškame gyvenime. Ir čia sutinkame vienintelį teigiamą aspektą mišrių šeimų atžvilgiu, nes pripažįstama, kad nors ir menka, bet dalis lietuvių mišrių šeimų, bent jau bando išsaugoti savo lietuviškas šaknis. Įdomu, tai kad mišrių šeimų pastangas išlaikyti savo lietuviškumą pabrėžia toli gražu ne vienas autorius, tačiau ir tokiu atveju randame bandymų sumenkinti mišrių šeimų pastangas: „Mūsų patriotizmą paglosto faktai, kad, sakysim, mišrioje šeimoje vaikai mokomi bent lietuviškai kalbėti. Žinoma, tai labai gražu. Bet tai neišsprendžia pedagoginės problemos. Kitatautis sutuoktinis daro nuolaidą kalbos atžvilgiu, bet ar ji padeda auklėti vaikus vienalytiškai tautos, kultūros ir dvasios atžvilgiu? Mūsų įsitikinimu, ji negali paremti, net jeigu ir norėtų²⁸.“

3. 4 Mišrių šeimų misija.

Mišrių šeimų misija iš esmės sutampa su idealios lietuviškos šeimos misija – išsaugoti lietuviškumą. Tik skirtumas tame, kad mišrių šeimų atžvilgiu šis reikalavimas iškyla, kai p daug griežtesnis, mat pastarosios laikomos tarsi kokiomis nusikaltėlėmis, turinčiomis atpirkti savo kaltę. Mišrioms šeimoms nepaliekama ir laisva teisė apsispręsti, jie privalo kurti lietuvišką šeimą arba bus paprasčiausiai pašalinti iš lietuviškos bendruomenės tarsi mirę jos nariai. Rūpintis lietuviškumo turėjo ne tik lietuviškoji šeimos pusė, bet ir kitatautis. Tiksliau pasakius lietuvių pareiga buvo: „paveikti nelietuviškos pusės širdį lietuviybės naudai, įjungti gyvenimo draugą – gę į mūsų tautinę bendruomenę ir mūsų kultūrą²⁹.“

Galime čia kalbėti netgi apie tam tikro lietuviško nacionalizmo prasiveržimą. Lietuvių tautos problemos išeivijoje iškeliomos kaip pačios svarbiausios, jų sprendimas tampa ne tik tam tikrų organizacijų reikalas, bet į tautinę misiją įjungiamos šeimos, individai ir netgi kitataučiai turi paminti savo interesus ir vardan lietuvių tautos tapti tikrais lietuviais. Tai itin ryškiai atsispindi išeivijos reikalavimuose mokytis lietuvių kalbos, kitu būdu žmogus yra nuvertinamas. Geriausiai šią situaciją iliustruoja J. Ereto³⁰ nuomonė, kad mišrioje šeimoje nelietuviška pusė turi pasiaukoti lietuviybės vardan³¹. Tuo pačiu neatsižvelgiama, ko nori nelietuviškoji santuokos dalis ir ar tokia primetama jiems norma yra priimtina. A. Herman, kaip mišrios santuokos atstovas teigia: „nelietuviškoji dalis norėtų, kad ji nebūtų visuomenės prievartaujama būtinai šlietis prie lietuvių, atsisakyti savo tautybės ir draugų³².“ Autorius tiki, kad tik leidžiant laisvai apsispręsti, bus galim tikėtis kad nelietuviškos pusės palinks į lietuviškumą, o tuo tarpu reiktų būti dėkingiems, kad pastarieji neprieštarauja dėl vaikų mokymo lietuviškai.

Įdomi Juozo Girniaus nuomonė mišrių šeimų klausimu. Jo manymu, mišri šeima nors gyvenime ir vengtina, tačiau lietuvių bendruomenei gali būti netgi labai naudinga. Autoriaus matoma misija, tai : „tarnauti mūsų tautai tiltais į visas tas pasaulio tautas, kurių tarpan likimas mus nusviedė. Vykdydamos tokią misiją, tikrai mišrios šeimos save įprasmina ir tautiniu atžvilgiu³³.“ Taigi kaip matome, tautinės šeimos turėjo būti panaudotos tarsi artimesniam kultūrų bendravimui, ne asimiliuojantis su kuria nors iš tautų lietuviškajai pusei, ar nelietuviškajai – su lietuvių tauta, bet išsaugant abiejų tautiečių identitetą, jį vertinant. J. Girnius pateikia ir vardus tų žmonių, kurie kilę iš mišrių šeimų ir tuo pačiu yra gerais lietuviais dirbančiais jų naudai, tarp tokių žmonių ir jau mūsų anksčiau minėtas J. Eretas, kalbininkas A. Sennas, jo

²⁶ Ten pat., p. 272

²⁷ Girnius J., Mišrių šeimų „tikrovė“ // *Aidai*, 1969 m., Nr. 10, p. 438

²⁸ Yla S., *Lietuviška šeima // Tolyne į laiką – gilyn į gelmę...*, 1997

²⁹ Čižiūnas V., *Lietuviškoji ir mišrioji šeima tautinėje misijoje* // *Aidai*, 1953 m., nr. 9, p. 109

³⁰ Įdomu: J. Eretas pats kilęs iš mišrios šeimos, kurioje nelietuviškoji pusė palinko į lietuviybę ir vaikus auklėjo grynai lietuviškai.

³¹ Plačiau žiūrėti: Eretas J., *Išeivijos klausimais*, Roma, 1974 m.

³² Herman A., *Mišri šeima lietuviškoje visuomenėje* // *Laiškai lietuviams*, 1972 m., Nr. 8, p. 273

³³ Girnius J., Mišrių šeimų „tikrovė“ // *Aidai*, 1969 m., Nr. 10, p. 438

sūnus – Lietuvos istorikas. Pripažįstama, kad per tiesioginius ar netiesioginius mišrių santuokų šeimyninius ryšius atrandama Lietuvai palankumo ir politikoje.

J. Girnias nuomonei pritaria ir A. Herman, jis taip pat sutinka, kad mišrios šeimos turėtų būti laidu jungiančiu lietuviškąją visuomenę su gyvenamojo krašto visuomenę. Tačiau pateikia ir savo nuomonę dėl mišrių šeimų vaidmens. Jo manymu lietuviškoji ir nelietuviškoji pasaulio dalis neturėtų tarpusavy trintis, nes taip kyla konfliktai, bet laikytis šiek tiek atokiau. Tokiu būdu, „nuošaliau laikantis, bus galima lietuviškajai visuomenei nurodyti jos klaidas³⁴“, o tuo pačiu galima būtų spręsti ir kitokias problemas, tokias kaip ryšių palaikymas su okupuotu kraštu arba kontaktų plėtimas su gyvenamojo krašto oficialiaisiais organais.

4. Išeivijos šeimų reali padėtis ir ypatybės

Šiame skyriuje pabandysime panagrinėti, kaip pasikeitė lietuviškos šeimos sampratą nuo tos akimirkos kai ji palieka savo šaknis Lietuvoje ir pasitraukia į išeiviją, tiksliau pasakius kaip išeivija suvokė šiuos pasikeitimus. Čia svarbu panagrinėti kokie pagrindiniai aspektai pasikeitė šeimoje, kokius naujus bruožus ji įgavo ir kas tai galėjo įtakoti, tik neliečiant jau anksčiau aptarto mišrių šeimų klausimo. Reikia pasakyti, kad kalbėti šiuo klausimu ypatingai sunku. Lietuvių egziliui būdingas viskas kas lietuviška idealizavimas, tame tarpe ir šeimos, dėl to realūs išeivijos šeimų vaizdai išlenda tik kaip pavieniai paminėjimai, o ir tie kurie pasirodo, tai dažniausiai liečia būtent lietuviškumo problemas šeimose. Tuo tarpu šiame skyriuje pabandysime panagrinėti išeivijos šeimos problemas, kurios nesusijusios su lietuviškumu. Tokiu atveju gali kilti klausimas, ar nebus labiau palinkta į psichologiją ar sociologiją, nei į istoriją. Atsakymas vienareikšmis – nes, nes lietuvių šeimą išeivijoje susidūrė su problemomis, kurios anksčiau Lietuvoje jai nebuvo iškilusios arba bent jau nebuvo tokios ryškios.

Visų pirma labiausiai pasikeitė šeimų dydis. Tradicinė šeima Lietuvoje sudarė apie 5 narius, tuo tarpu JAV, šeimos dydis beliko tik vidutiniškai 3, 5 narių. Šis skaičius mažesnis net už standartinę amerikiečių šeimą, kuri siekė 3.8 narius³⁵. Šeima ne tik sumažėja, bet ir kinta jos pagrindas. Tradicinėje lietuviškoje šeimoje būdingas pagrindas buvo ne tik tėvai ir jų vaikai, bet ir šalia gyvenantys seneliai, ar ir kiti tolimesni giminės. Tuo tarpu išeivių šeima jau pagrindu sudaro tik tėvai ir vaikai. Kartais dar pasitaiko, kad šalia tėvų gyvena ir šeimas jau sukūrę vaikai, tačiau tai jau daug retesnis atvejis. Dažniausiai buvo manoma, kad toks šeimos pagrindo kitimas, dažniausiai buvo sąlygotas amerikietiško gyvenimo būdo perrimimas, kur daug populiareesnės mažos šeimos. Tačiau reikia pabrėžti ir tai, kad gan didelė dalis lietuvių išeivių gyveno sunkiomis sąlygomis, kas galėjo įtakoti ir mažesnes šeimas.

Svarbus aspektas yra ir tas, kad keičiasi pozicijos šeimos viduje. Į šoną ima traktis patriarchalinės šeimos samprata. Vyras, ar tiksliau pasakius tėvas, nustoja būti aukščiausiu individu šioje lastelėje. Patriarchatas ne tik užleido vietą demokratiškesnei šeimos sampratai, bet ir savo poziciją po truputį perdavė būtent moteriai, t.y šeimos ne tik demokratiškesnės, bet ir turinčios polinkį į matriarchatą. Manoma, kad tai galėjo lemti ne tik tai, kad Amerikoje apskritai vyravo daug demokratiškesnė kultūra, bet ir gyvenimo būdas. Ilgai dirbantis tėvas, vis labiau namų vaikų, o kartais ir finansų reikalus palieka moteriai, kuri dar tradiciškai dažniau lieka namuose, nei eina dirbti. Tai, kad moteris tampa šeimos pagrindu rodo ir S. Ylos žodžiai: „Jeigu jau tokį pasirinkai, moteriške, nepamesk galvos: bandyk perauklėti, bet protingai³⁶!“ Kalbama apie santuoką, kurioje būtent moteris turi būt ją saugojančiu veiksmu. Sumažėjo ne tik vyro kaip tėvo vaidmuo, bet ir vyro kaip šeimos galvos, maitintojo ar tiesiog sutuoktinio įtaka. Tame buvo pastebėta ir problema susijusi su ateities kartomis. Lietuvoje, kaimietiškoje bendruomenėje, vaikas matydavo abu savo tėvus ir jų darbus ir mėgdžiodamas juos pats tapdavo tos visuomenės nariu. Tuo tarpu išeivijoje, kai tėvas ilgai dirba, jo vaidmuo namuose ne tik ryškai sumažėjęs, bet vaikas neturi galimybių jo mėgdžioti.

Kinta ne tik motinos ir tėvo svarba šeimoje, bet kaip teigiama išeivių darbuose, keičiasi ir apskritai tėvų svarba³⁷. Be abejonės, neketinu teigti, kad to meto žmonių tarpe ėmė nykti pagarba tėvams. Tačiau jie jau nebėra, pagrindinis ir neginčijamas balsas vaiko gyvenime. Konservatyvi, dar iš kaimo atėjusi lietuvių šeima, išeivijoje susiduria su daugybe naujų mąstymų ir ideologijų, kurių senesnioji karta suprasti

³⁴ Herman A., Mišri šeima lietuviškoje visuomenėje // Laiškai lietuviams, 1972 m., Nr. 8, p. 273 - 274

³⁵ Širvaitis K., Lietuvių šeima Amerikoje// *Aidai*, 1952, nr. 5, p. 239

³⁶ Yla S., Šeimos tragedija// *Aidai*, 1949 nr. 23, p. 65

³⁷ Širvaitis K., Lietuvių šeima Amerikoje.. *Aidai*, 1952 m., nr. 5, p. 239

negali, o jaunesnioji tai suvokė kaip savaime suprantamą dalyką. Taip kyla konfliktai tarp kartų. Be abejonės kartų konfliktai natūralus reiškinys, kuris egzistavo visados, tačiau išėivijoje jis itin aštrus, nes senesnioji karta ne tik nesuprantama jaunuomenės mąstymo, bet ir atėjusi iš visai kitos aplinkos, kitokio mentaliteto ir naujovės jai ne tik nesuprantamos, bet kartais ir papiktinančios.

Išėivijoje pripažįstama, kad iki 1940 m., tai yra iki antrosios imigrantų lietuvių bangos, skyrybų lietuvių tarpe buvo gerokai mažiau. Iš 1000 skyrybų, tik 38,4 poros lietuvių išsiskiria, tuo tarpu, kai amerikiečių tarpe tokių skyrybų skaičius penkis kartus didesnis³⁸. Tiksliau apskaičiuoti vėlesnių metų skyrybų skaičių gan sudėtinga, nes atsiranda paklaida skirstant lietuviškas santuokas į nelietuviškas, dėl mišrių santuokų ir apskritai dėl pavardės keitimo.

Skyrybų priežastys nurodomos be galo įvairios. Galime rasti ne vieną darbą išėivijos tekstuose, kalbantį apie skyrybų problemas. Šią problemą ėmėsi tirti S. Yla, jis ne tik svarstė priežastis, kurios galėjo nulemti porų išsiskyrimą, bet ir bandė atlikti socialinį tyrimą³⁹. Kaip skyrybų priežastys nurodomos: egoizmas, vieno iš partnerių dominavimas šeimoje, antrąjį absoliučiai nustelbiant, pavydas, neištikimybė. Katalikiškoji, konservatyvi visuomenė dar linkusi kaltinti ir Bažnyčią: „Girdi, jaunimas, pamatęs, kad ir Bažnyčioje nėra pastovumo, pasimetė“⁴⁰. Kiti autoriai irgi linkę šias priežastis išskirti kaip pagrindines. Kadangi jos iš esmės yra socialinių mokslų tyrimo sritis plačiau į jas nesigilinsime.

Tačiau viena iš priežasčių verta platesnio aptarimo. Tai neatvirumas ar tiksliau pasakius jausmų reiškinio problema. Tai viena iš problemų su kuria susidūrė lietuviškos šeimos emigracijoje, tiek tos, kurios susikūrė Lietuvoje, tiek ir tos, kurios susituokė jau išėivijoje. Lietuvių santūrumas, kai vienas kitam retai sakomi žodžiai: „aš tave myliu“ ar vartojami mažybiniai žodeliai⁴¹. Amerikiečių kultūroje tokių žodžių neavartojimas kėlė problemą, nes buvo įsivaizduojama, kad tai jau santuokos irimo pradžia. Jei pačiose lietuviškose šeimose, tai nekėlė problemos, tai jos iškildavo mišriose šeimose, kurių antroji pusė nepratusi su lietuvišku santūrumu, sunkiai galėdavo toleruoti jausmų rikimo trūkumo. Ir nors ši priežastis tikrai ne pagrindinė, tačiau ji ryškiai atliepia lietuvių būdo ypatybes kurios atsiduria išėivijoje konfliktinėje situacijoje.

Svarbia priežastimi skyryboms tapdavo mišrių santuokų nesugebėjimas prisiderinti vienam prie kito. Jau anksčiau minėtas lietuvių santūrumas, kuris sunkiai suderinamas su amerikietišku ekspresyvumu, ir kiti kultūros skirtumai. O taip pat atkreipti dėmesį reikia ir į moterų emancipaciją. Konservatyviems lietuviams vyrams, sudėtinga susitaikyti su moters padėties visuomenėje pasikeitimu: „Lietuvaitės čia neatsilieka nuo svetimtaučių. Todėl ar bus kuriama grynai lietuviška šeima ar mišri, ne vienam reikės su šita naujove susidurti. Ir, atsižvelgiant į lietuviškas tradicijas, atrodo, kad lietuviai vyrai ją sunkiau išgyvens, kaip amerikiečiai“⁴².

5. Išvados

1. Ideali šeima visų pirma turėjo būti gryna tautinė šeima, tautiškai mišrios šeimos, kaip beje ir nepilnos (netekusios motinos ar tėvo) idealios šeimos vaizdinyje netiko. Svarbiausiu asmeniu idealioje šeimoje iškeliamas – moteris – motina, kuri daugeliu atveju įsivaizduojama tik kaip namų šeiminkė, o jos veiklos sritis apribojama namų erdve. Vyras tuo tarpu lietuvių egzilio tekstuose retai figūruoja ir dažniausiai tik kaip maitintojo figūra. Tuo tarpu moteriai nors paliktoje siauroje namų erdvėje lietuvių šeimoje tenka daug atsakomybės išlaikant lietuviškumą. Įdomu, tai kad šeima tampa tarsi pirmine grandimi, kurioje vaikas auklėjamas lietuviška dvasia ir kuriai keliamai pagrindiniai veiksniai išsaugoti tautos dvasią ir perduoti kitoms kartoms. Tačiau šios pirminės grandies veikla vis dėl to gan siaura ir įvardinama kaip nepakankama, todėl vėliau perduodama tarsi aukštesnėm instancijom: šeštadienei mokyklai, lietuvių bendruomenėms ir jų veiklos sritims.
2. Mišrios šeimos buvo pagrindinė ir opiausia lietuvių išėivijos problema. Jos buvo suvokiamos, kaip pagrindinis destruktivinis motyvas lietuviškame gyvenime. Dėl mišrių šeimų egzistavimo egzilių tekstuose linkstama kaltinti ne tik pačias mišrias šeimas, bet ir jų tėvus, bei pačią visuomenę, kuri dėl savo sandaros ir gyvenimo principų pati iššaukia mišrių santuokų atsiradimą. Kita vertus galime pastebėti, kad nors mišrios šeimos ir netoleruojamos, tačiau palaipsniui išėivijoje atsiranda susitaikymo esama padėtimi nuostatos. Tuo pačiu jai, kaip ir idealiai šeimai yra uždedamas

³⁸ Duomenys pateikti iš: Širvaitis K., Lietuvių šeima Amerikoje.. Aidai, 1952 m., nr. 5, p. 240

³⁹ Apie šio tyrimo pabaigą, darbo autorei nieko nėra žinoma, duomenys nerasti.

⁴⁰ Gailiūnienė N., Something old – something new; something borrowed – something blue // Laiškai lietuviams, 1976 m., Nr. 3

⁴¹ Ten pat., p. 96

⁴² Ten pat., p. 97

prievartinė misija, kuri pagrįdė remiasi antrosios pusės sulietuvinimu, bei apskritai lietuviškumo išlaikymu.

3. Realus išėivių Ŗėimų vaizdo atskleidimo klausimas gan problematiŖkas, nes pastarieji buvo linkę į visuomenės idealizavimą, o tos Ŗinios kurios mus tekstuose ir pasiekė, iš esmės liečia su lietuviŖkumu susijusias problemas. Labiausiai čia atkreiptinas dėmesys į lietuviŖkos Ŗėimos polinkį į matriarchalinį modelį, tėvų reikŖmės vaikų gyvenime mažėjimas. Svarbiu klausimu tampa ir skyrybos lietuvių tarpe. Neskaitant bendrų visoms besiskiriančioms Ŗėimos problemų, galime pastebėti ir tik lietuvius liečiančias skyrybų prieŖstis: miŖrios Ŗėimos, negalinčios priprasti prie viena kitos ypatybių ir lietuviŖkas santūrumas. O taip pat ir moterų emancipacija, kuri amerikietiškoje visuomenėje buvo įprasta, tuo tarpu lietuviams buvo sunkiai suvokiama ir toleruojama naujovė.

Ŗaltinių sąrašas

1. Augustinavičiūtė A., Ŗėimos lyderio problema // LaiŖkai lietuviams, 1974 m., Nr. 12
2. ČiŖiūnas V., LietuviŖkoji ir miŖrioji Ŗėima tautinėje misijoje// Aidai, 1953 m., nr.
3. ČiŖiūnas V., Ŗėima tautinėje bendruomenėje, 1971 m.
4. Eretas J., Išėivijos klausimais, Roma, 1974 m.
5. Gailiūnienė N., Something old – something new; something borrowed – something blue // LaiŖkai lietuviams, 1976 m., Nr. 3
6. Girnius J., MiŖrių Ŗėimų „tikrovė“// Aidai, 1969 m., Nr. 10
7. Herman A., Ar geriau senberniauti?: miŖrios Ŗėimos// Akiračiai, 1971 m., nr. 7
8. Herman A., MiŖri Ŗėima lietuviŖkoje visuomenėje // LaiŖkai lietuviams, 1972 m., Nr. 8
9. Jankutė N., Tėvai, vaikai ir mokytojai // LaiŖkai lietuviams, 1976 m., Nr. 9
10. Krupavičius M., Moterims lietuviams// Moteris, 1957, Nr. 4
11. Musteikis A., Atgal į Ŗeimą// Aidai, 1953 m., nr. 9
12. Yla S., LietuviŖka Ŗėima// Tolyn į laiką – gilyn į gelmę., 1997
13. Yla S., Ŗėimos tragedija// Aidai, 1949 nr. 23
14. Papurelienė M., Piečaitienė Z., Lietuvių kalbos mokymas Ŗeimoje // Aidai, 1972 m., Nr. 7
15. PaŖkus A., Vedybiniai mirażai // Aidai, 1970 m., Nr. 5
16. Pikturna V., Moterų apaŖtalavimo pareiga // Moteris, 1956, Nr. 4
17. Plateris A., Ŗėima kryŖkelėje // Aidai, 1974 m., Nr. 9
18. Vijoklė, Kodėl Ŗėimos skiriasi// LaiŖkai lietuviams, 1970 m., Nr. 10
19. Tarp blaivumo ir romantikos. Viktorija Matranga//Metmenys, 1983 m., Nr. 50
20. SuŖiedėlis S., Mūsų jaunimas Ŗeimoje ir organizacijoje// Aidai, 1949 m., Nr. 22
21. Ŗirvaitis K., Lietuvių Ŗėima Amerikoje.. Aidai, 1952 m., nr. 5